

MÜ'MİNÜN SURESİ

linen Mü'minün sûresinde Hz. Peygamber ile ahabının dinî hayatlarını sürdürmelerine izin vermeyen, onları hicret etmeye mecbur eden müşriklere tekrar uyarıda bulunulduğu görülmektedir. Bununla birlikte Resûlullah'a ve dolayısıyla davet ve irşad görevini yerine getirecek kimselere tebliğ sırasında muhataplarına sert davranmamaları tavsiye edilmekte, başarılı olabilmek için öncelikle kendi dinî hayatlarını iyileştirmeleri gerektiği bildirilmektedir.

Hız. Ömer'den nakledildiğine göre Resûl-i Ekrem, "Bana öyle on âyet nâzil oldu ki onların icabını yerine getiren kimse mutlaka cennete girer" dedikten sonra Mü'minün sûresinin ilk âyetlerini okumuştur (Kurtubî, XII, 102; sûrenin faziletiyle ilgili diğer rivayetler için bk. a.g.e., XII, 102-103; Şevkânî, III, 473). Ebüssuûd Efendi *Tefsîru sûreti'l-Mü'minîn* (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1026/4) ve Mustafa b. Ebû Saîd el-Hâdimî *Risâle fi kad efleha'l-mü'minün* adıyla birer risâle kaleme almışlardır (Süleymaniye Ktp., Tınovalı, nr. 1842).

BİBLİYOGRAFYA :

Vahidi, *Esbâbû'n-nûzûl* (nşr. Seyyid el-Cümevî), Beyrut 1410/1990, s. 258-260; Kurtubî, *el-Câmi'*, XII, 102-103; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, III, 473; N. Robinson, "The Structure and Interpretation of Sûrat al-Mu'minün", *Journal of Qur'anic Studies*, II/1, London 2000, s. 89-106.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

MÜ'MİNÜTTÂK

(bk. ŞEYTÂNÜTTÂK).

MÜMİNZÂDE AHMED HASÎB

(bk. AHMED HASÎB EFENDÎ).

MÜMÎT

(المميت)

Muhyînin mukabîli olarak kullanılan Allah'ın isimlerinden biri

(bk. MUHYÎ).

MÜMKİN

(الممكن)

Varlığı da yokluğu da zâtının gereği olmayan veya konu ile yüklem arasındaki ilişki zorunlu bulunmayan anlamında kelâm ve mantık terimi

(bk. HÜKÜM).

MÜMTÂZ

(ممتاز)

Berhûrdâr b. Mahmûd
Türkân Ferâhî
(XI./XVII. yüzyıl)

İranlı münşî ve şair.

Türkmen asıllı olup bugün Afganistan sınırları içinde kalan Ferâh'ta doğdu. Şiirlerinde kullandığı Mümtâz mahlasıyla tanınmıştır. Hayatı hakkındaki bilgiler *Maḥbûbû'l-kulûb* adlı eserinde verdikleriyle sınırlıdır. Kendi anlattığına göre eğitimi doğduğu yerde aldı ve kısa bir süre sonra şiir yazmaya başladı. Ardından gittiği Merv'de iki yıl Arslan Han'ın hizmetinde bulundu, buradan İsfahan'a geçerek Hasan Kulî Han Şamlû'nun münşîliğini yaptı. Bu şehirde dostlarından birinin teklifi üzerine meclislerde anlatılan hikâyeleri bir mecmuada toplamaya başladı. Önce *Ra'na* ve *Zibâ* diye adlandırdığı bu mecmuaya zamanla sayıları 400'ü bulan kıssaları da ekledi ve buna *Maḥfel-i Ârâ* adını verdi. Memleketi Ferâh'a dönen Mümtâz bir süre Herat ve Meşhed'de ikamet etti. Daha sonra gittiği Ulkay-Dürûn'da Safevî Şahı I. Abbas'ın 1035 (1626) yılında tayin ettiği Vali Menûcîr b. Karcikây'a üç yıl münşîlik yaptı. Çevredeki bir kabilenin şehre yönelik saldırısı sırasında bütün eşyası yağmalanıp yazdığı eser kaybolunca Herat'a döndü. Burada çalışmasını yeniden kaleme almaya karar vererek "Şemse ve Kahkaha" adlı hikâyeyi yazıp Vali Safî Kulî Şamlû'ya ithaf etti. Ancak Herat'ta çıkan karışıklıklar yüzünden Habûşân'a geçti. Hatırında kalanlara yeni hikâyeler ekleyip eserini telif etmeye başladı. *Maḥbûbû'l-kulûb* adını verdiği bu çalışma bir önsöz, beş bab (tevazu, hüsn-i hulk, teslim, musâhaba ve sehâvet) ve bir hâtmeden meydana gelmektedir. Ağır bir dille yazılan eser, üçüncü bölümdeki hikâyelerden birinin ismi olan *Şemse ve Kahkaha* olarak da tanınmıştır. Kitabın hâtimesinde yer alan ve daha sade bir üslûpla yazılan "Ra'na ve Zibâ" adlı bölüm halk arasında çok tutulmuş ve ayrı olarak da basılmıştır (Bombay 1304). Eserin tamamı daha sonra yayımlanmıştır (Tahran 1322 hş.). Son neşri *Dâsitânhâ-yı Maḥbûbû'l-kulûb* ismiyle Ali Rızâ Zekâvetî tarafından gerçekleştirilmiştir (Tahran 1373 hş.). Mümtâz'ın mezarının Ferâh civarında bulunan Yezde köyünde olduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mümtâz, *Maḥbûbû'l-kulûb*: *Şemse ve Kahkaha*, Tahran 1336 hş.; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 776-777; Safâ, *Edebiyyât*, V/3, s. 1802-1805; Nefîsî, *Târîh-i Nazm u Neşr*, I, 362; Zehrâ-yi Hânlerî [Kiyâ], *Ferheng-i Edebiyyât-ı Fârsî*, Tahran 1348 hş., s. 452; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zer'â ilâ teşânîfî's-Şi'a*, Beyrut 1390/1970, XIV, 225; Ethe, *Târîh-i Edebiyyât*, s. 236-237; M. Ali Taberî, *Zübdetü'l-âşâr*, Tahran 1372, s. 370; Ahmed-i Münzevî, *Fihrist-vâre-i Kitâbhâ-yi Fârsî*, Tahran 1374 hş., I, 469-470; M. Enûşe, "Berhûrdâr Türkân", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1381 hş., III, 164-165; E. Berthels, "Mumtâz", *EF* (İng.), VII, 557; Ali Mir Ensârî, "Berhûrdâr Ferâhî", *DMBİ*, XI, 681-682.

MEHMET ATALAY

MÜMTAZ MAHAL

(ö. 1040/1631)

Bâbürlü Hükümdarı I. Şah Cihan'm, adına Tac Mahal'i yaptırdığı hanımı Ercümend Bânû Begüm'ün unvanı (bk. TAC MAHAL).

MÜMTEHİNE SÛRESİ

(سورة الممتحنة)

Kur'an-ı Kerîm'in altmışıncı sûresi.

Medine devrinde Hudeybiye Antlaşması ile Mekke'nin fethi arasındaki dönemde nâzil olmuştur. On üç âyet olup fâsılası ن، م، د، ر، ل، م، ن harfleridir. Adını 10. âyet-te geçen "fe'mtehinühünne" (onları imtihan edin) ibaresinden alır. Bu emir, Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra Mekke'den kaçarak müslümanlara sığınan mümin kadınların niyetlerinin anlaşılması amacına yöneliktir. Sûre Mümtehan, İmtihân ve Meveddet olarak da anılır. Mümtehan (imtihan eden) şeklindeki adlandırma sûrenin kendisini nitelerken Mümtehan (imtihan edilen kadın) ilgili âyetin indirilmesine sebep olan hanım sahâbîlere işaret eder. Meveddet (sevgi) adı ise bu kelimenin yer aldığı 1 ve 7. âyetlerle bağlantılıdır.

Mümtehan sûresinin temel konusunu Câhiliye devrinde aynı toplumu oluşturan insanlardan müslüman olanların olmayanlarla münasebetleri oluşturur. İki taraf arasındaki bazı gizli dostluklar ilâhî beyanın müdahalesine zemin hazırlamıştır. Hz. Peygamber seferlerinin hangi cepheye yönelik olacağını genellikle gizli tutardı. Medine döneminin son yıllarında, daha önce Mekkeliler'le yaptığı Hudeybiye Antlaşması'nın içerdiği şartların Mekkeliler'ce ihlâl edilmesi üzerine Mekke'yi fet-

hetme zamanının yaklaştığını düşünüyor-
du. Bu düşüncesini söylediği sınırlı ki-
şilerden biri olan Hâtîb b. Ebû Beltea Mek-
ke'deki akrabalarının zarar görmemesi için
onları haberdar etmeye teşebbüs etmiş,
fakat duruma vâkıf olan Resûl-i Ekrem bu
haberleşmeyi engellemiştir. Sürenin büyük
kısmı bu münasebetle nâzil olmuştur (İb-
n'ul-Cevzî, VIII, 230-231).

Sürenin muhtevasını üç bölüm halinde
ele almak mümkündür. Birinci bölümde
müslümanlardan, İslâm'a karşı direnen,
Allah'ın ve müslümanların düşmanları ha-
line gelen, onları kendileri sebebiyle yurtla-
rından çıkaran, kendilerini tekrar ele ge-
çirdikleri takdirde onları küfre döndürme-
ye gayret gösterecek olan Mekke müşrik-
lerini dost edinmemeleri ve müslüman
toplumun sırlarından onları haberdar et-
memeleri istenmektedir. Bu bölümde ya-
kın akraba ve aile fertlerine olan sevginin
inanırları düşmanla iş birliği yapmaya sev-
ketmemesi gerektiği dile getirilmekte ve
buna babasının hak dini benimsemesi için
büyük gayret sarfeden Hz. İbrâhîm ile ona
iman edenler örnek gösterilmektedir. Bu-
nunla birlikte iki toplum arasında iman-
kûfûr mücadelesi zemininde sürdürülen
münasebetlerin Mekke'nin fethiyle yeni bir
döneme gireceğine dair işaretler görül-
mektedir. Nitekim sürenin yedinci âyetin-
de iki düşman toplum arasında Allah'ın
dostluk hisleri yaratmasının uzak olmadığı
ifade edilmekte, ardından da müslüman-
lara karşı düşmanlık beslemeyenlere iyilik
yapmanın yasaklanmadığı belirtilmektedir
(âyet 1-9).

Mümtahine sûresinin ilk âyetleri

Sürenin ikinci bölümünde, Medine top-
lumunun siyasi varlığının kabul edildiği Hu-
deybiye Antlaşması'ndan sonra Mekke'-
den gelip Medine'ye sığınan ve müslüman
olduğunu söyleyen kadınlarla müslüman-
ların nezdinde bulunan veya Mekke'ye ka-
çan kâfir kadınlara uygulanacak işlemler
yer alır. Bu hususta inanç özgürlüğü esas
alındığından müslüman olduğunu söyle-
yen hanımların samimiyetleri denendikten
sonra Mekke'ye iade edilmemesi, küfrü
tercih edenlerin de geri istenmemesi em-
redilmiştir (âyet 10-11).

Sürenin iki âyetten oluşan üçüncü bö-
lümünün Mekke'nin fethi sırasında nâzil
olduğu kaydedilir (Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, VI,
636). Bu da 7. âyette vaad edilen sevgi ve
barış döneminin başlangıcıdır. 1. âyette
Resûlullah'a peygamber ve devlet başka-
nı olarak biat etmek isteyen yeni müs-
lüman olmuş kadınların biat şartlarına yer
verilmekte ve Resûl-i Ekrem'den onlar için
Allah'tan af dilemesi istenmektedir. Bu
şartlar Allah'a ortak koşmamak, hırsızlık
yapmamak, zina etmemek, çocuğunu dü-
şürmek suretiyle öldürmemek, başkasın-
dan edinilen çocuğu kendi kocasına nis-
bet etmemek ve iyi işlerini gerçekleştiril-
mesinde Resûlullah'a karşı gelmemekten
ibarettir. Süre, Allah'ın gazap ettiği insan-
larla dostluk kurmamaları konusunda mü-
minleri tekrar uyaran bir âyetle sona er-
mektedir.

Sürenin faziletiyle ilgili olarak bazı tef-
sir kaynaklarında yer alan, "Mümtahine sū-
resini okuyan kimse için kıyamet günün-
de mümin erkek ve kadınlar şefaatçi olur"
meâlindeki hadis (meselâ bk. Zemahşerî,
IV, 96) sahih olmadığı anlaşılmaktadır
(Muhammed et-Trablusî, II, 723).

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXVIII, 2-54; Vâhidî,
Esbâb'u'n-nuzûl (nşr. Seyyid el-Cümeilî), Beyrut
1410/1990, s. 354-357; Zemahşerî, *el-Keşşâf*
(Beyrut), IV, 96; İbnü'l-Cevzî, *Zâd'u'l-mesîr*, VIII,
230-231; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîr'ul-Kur'ân-
il-'âzîm*, Beyrut 1385/1966, VI, 636; Muham-
med et-Trablusî, *el-Keşfü'l-ilâhî 'an şedidî'z-za'f
ve'l-mevzû' ve'l-vâhî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed
Bekkâr), Mekke 1408, II, 723; Nihad M. Çetin,
"Mümtahine", *İA*, VIII, 799.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

MÜMTENİ'

(المتنع)

Yokluğu zâtının gereği olan
veya konunun özü itibarıyla
yokluğunu gerektiren anlamında
kelâm ve mantık terimi
(bk. HÜKÜM).

MÜNÂBEZE

(المناظرة)

Câhiliye dönemine ait
bir satım şekli.

Sözlükte "atmak" anlamındaki **nebz** kö-
künden türeyen **münâbeze** (**nibâz**), taraf-
ların kıymî bir malı incelemeden birbiri-
lerine atmalarıyla gerçekleşen bir satım
şeklinin adıdır. Hz. Peygamber'in münâ-
bezeyi yasakladığı sahih hadislerle sabit
olduğundan fakihler bu işlemin geçersiz-
liğinde ittifak etmiştir. Fakat bunun an-
lamı ve yasaklanma gerekçesi hakkında
hadis ve fıkıh eserlerinde farklı açıklamalar
yer almaktadır. Bazı hadis rivayetlerin-
de münâbeze, taraflardan birinin veya her
ikisinin alacağı malı incelemeden kendisi-
ne ait elbise veya kumaşı karşı tarafa at-
masıyla gerçekleşen bir satım şekli olarak
tasvir edilmektedir. Bu satışın taş atma yo-
luyla gerçekleştiği ve bu yönüyle "bey'u'l-
hasât"a benzediği de söylenir. Buna göre
atılan taş hangi elbise veya kumaş topu-
na isabet ederse o belirlenmiş olur veya
taraflardan birinin elindeki taş yere düş-
tüğünde akdin fiilen gerçekleştiği kabul
edilir. Ancak bey'u'l-hasâtın münâbezeden
farklı bir satış olduğu görüşü daha güç-
lüdür.

Satın alınacak malı inceleme imkânı ver-
meden gerçekleşmesine bakarak münâ-
bezenin, akid meclisinde hazır bulunma-
yan malın nitelikleri söylenip satılması ile
(bey'u'l-gâib) karıştırılmaması gerekir. Zi-
ra onda müşteri, malı beğenmediği veya
mal tanımlandığı şekilde çıkmadığı takdir-
de akdi feshetme hakkına sahiptir. Halbu-
ki münâbezede böyle bir imkân yoktur.

Buhârî, "garar"dan söz eden bölümden
hemen sonra mülâmeseye, ardından mü-
nâbezeye yer vererek dolaylı biçimde, Ebû
Dâvûd konuyu "garar" bölümünde ele ala-
rak doğrudan münâbezenin gararla bağ-
lantısına dikkat çekmiştir. Bazı hadis riva-
yetlerinde münâbezenin, tarafların top ha-
lindeki kumaşı ve elbiseleri miktar ve ev-
safını bilmeden birbirlerine atmaları şek-
lindeki tasvirî yasağın cehaletle de ilgili ol-
duğunu düşündürmektedir. Nitekim bu
yaklaşım farklı ifadelerle de olsa hemen
bütün mezhepler tarafından benimsen-
miştir.

Mülâmeseye gibi münâbeze de fıkıh eser-
lerinin "büyü" bölümünde ya "mahallü'l-
akd" ya da "el-büyû'u'l-fâside, el-büyû' el-
menhiyyü anhâ" gibi başlıklar altında iş-
lenir. Münâbezenin hangi özelliğinden do-